

Cesta Maxmiliána Oldřicha z Kounic-Rietbergu do úřadu moravského zemského hejtmána¹

Michal NGUYEN

Abstract: *The Moravian Land Captain represented a leading figure who headed the Moravian royal tribunal and presided over the proceedings of the Land Diet and other provincial bodies. The path to this office was not an easy one. Candidates were required to meet high standards, and influential supporters at court were also indispensable. The pinnacle of this journey for the new captain was the ceremonial installation at the Land House in Brno. The aim of this study is to analyse the process of the Land Captain's installation, from his selection to the subsequent celebrations.*

Keywords: *Moravian Land Captain, Maxmilián Oldřich of Kaunitz-Rietberg, Installation, Moravia, Brno, Nobility, Moravian Royal Tribunal, Ceremony, Ceremonial Entry, Fireworks*

Uvedení do úřadu, ať už se jedná o post církevního představeného, purkmistra nebo zástupce panovníka, představoval v raném novověku mimořádný okamžik. Nešlo jen o představení nové osobnosti širšímu okolí, jednalo se i o přechodový rituál, kterým docházelo k symbolickému předávání moci a nabytí legitimacy.² Bez obdobného ceremoniálu se nemohli obejít ani moravští zemští hejtmáné, coby zástupci panovníka

1 Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2025_026).

2 K problematice obecně: Arnold VAN GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 2018. Se zaměřením na panovnické prostředí Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010; TÝŽ a kol., *Panovnický majestát. Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*, Praha 2021, zejména s. 101–104; k církevnímu prostředí např. Eva HAVLÍKOVÁ – Petr POLEHLA, *Intronizace královehradeckých biskupů v 17. a 18. století*, Červený Kostelec 2020; dále k instalacím farářů Pavla STUCHLÁ, *Instalace farářů na panství Vimperk v 18. století*, Zlatá stezka 5, 1998, s. 249–264; o městském prostředí hovoří Hana SVATOŠOVÁ, *Slavnostní instalace pražského starosty v letech 1784–1949*, Documenta Pragensia XII, 1995, s. 229–245; Věra SMOLOVÁ, *Slavnostní obnovy městských rad na Starém Městě pražském ve druhé polovině 17. století a začátkem 18. století*, Documenta Pragensia XII, 1995, s. 145–149. Nejnověji se problematice obnovy městské rady věnuje Hana ŠTĚPÁNOVÁ SEICHTEROVÁ, *Úřad podkomořího na Moravě v 16. a na počátku 17. století*, Brno – Olomouc 2024.

v Markrabství moravském. V předbělohorském období ale i následně stál moravský zemský hejtman v čele zemského soudu, výsadní postavení měl rovněž na zemském sněmu, kde předsedal panskému stavu a jednání sněmu řídil. Po vydání Obnoveného zřízení zemského dochází k dalším změnám, které je v tomto zlomovém období možné spojovat především s osobou Františka kardinála Ditrichštejna, moravského gubernátora. V roce 1636, po jeho smrti, vzniká Moravský královský tribunál, který bývá označován i jako úřad zemského hejtmanství. Zemský hejtman nadále neměl působit ve správě země osamoceně, ale nově v širším kolegiu. I tak si ale zachoval významné postavení a zasahoval do řady oblastí ve správě markrabství.³

Problematicke moravských zemských hejtmanů a jejich postavení se doposud, i přes výše popsany nesporný význam těchto aktérů politického života na Moravě, nevěnovala dostatečná, resp. rovnoměrná pozornost. Byla-li o raně novověkých hejtmanech především 17. století,⁴ jakými byli např. Karel starší ze Žerotína,⁵ František kardinál Ditrichštejn,⁶ Jan z Rottalu⁷ nebo Kryštof Pavel z Lichtensteinu-Castelcornu,⁸ napsána řada studií a monografií, totéž zdaleka neplatí pro osobnosti 18. století, tím méně, pokud bychom brali na zřetel právě jejich angažmá v čele zemské správy. Světlou výjimku zde představují

-
- 3 Souhrnně k postu moravského zemského hejtmana např. Václav RAMEŠ, *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*, Praha 2005, s. 167–168; Tomáš ČERNUŠÁK, *Moravský zemský hejtman*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Akademická encyklopedie českých dějin VIII*, Praha 2022, s. 365–367. Blíže o královském tribunálu pojednává v úvodu archivní pomůcky Jiří RADIMSKÝ, *Exkurs o dějinách tribunálu 1636–1783*, Brno 1956; dále také Jiří HRBEK, *Moravský královský tribunál*, in: *Akademická encyklopedie VIII*, s. 362.
 - 4 Úřad moravského zemského hejtmana ve středověku nejnověji a obsáhle zpracoval Josef SVOBODA, *Politický a mocenský dualismus panovníka a šlechty na Moravě se zvláštním zřetelem k osobnosti Petra Strážnického z Kravař*, Disertační práce, Olomouc 2021.
 - 5 Zřejmě nejvíce vzpomínanou osobností v souvislosti s úřadem zemského hejtmana je Karel starší ze Žerotína, ostatně v roce 2014 vyšla i speciální poštovní známka s jeho podobiznou, viz T. ČERNUŠÁK, *Moravský zemský hejtman*, s. 366. Dále k jeho kariéře v zemských službách Otakar ODLOŽILÍK, *Karel starší ze Žerotína 1564–1636*, Praha 1936; Tomáš KNOZ, *Karel st. ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.
 - 6 Osobností kardinála Ditrichštejna se zabývali především Pavel Balcárek a Tomáš Parma, výběrově např. Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007; Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.
 - 7 O Janu z Rottalu v pozici zemského hejtmana na příkladu jeho meče viz Tomáš KNOZ, *Meč zemského hejtmana Jana z Rottalu*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král – Rostislav Smíšek (eds.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 243–265. Obecně dále Renata JURÁŇOVÁ, *Jan Rottal a jeho doba*, Holešov 2009.
 - 8 Michal KONEČNÝ (ed.), *Kryštof Pavel z Liechtensteinu-Castelcornu a Morava v časech třicetileté války*, Brno 2010.

studie, které se věnují Jindřichu Kajetánu z Blümegenu⁹ a právě Maxmiliánu Oldřichu z Kounic-Rietbergu.¹⁰

Otázkám jejich vstupu do úřadu je pak věnován prostor naprosto minimální, který se omezuje např. na konstatování, že propůjčení funkce bylo odměnou za dosavadní služby habsburskému domu, popř. že působení v úřadu bylo počátkem další slavné kariéry. Hlubší poznání samotné instalace, jejích aktérů, průběhu a symbolického jednání ovšem chybí.¹¹ Případem *sui generis* je období, kdy v čele správy Moravy stál triumvirát, v němž působili již zmiňovaní Kryštof Pavel z Lichtensteinu-Castelcornu, Jan z Rottalu a František Magni ze Strážnice. K uvedení tohoto tria do čela správy Moravy došlo roku 1640 v reakci na způsob, jakým zastával zmiňovaný úřad Julius hrabě Salm-Neuburg.¹² Bližší náhled na průběh instalace v 18. století poskytují dílčí zmínky v pracích Jiřího Hrbka a Zbyněka Svitáka.¹³ Na následujících řádcích se proto pokusím představit proces výběru moravského zemského hejtmána a jeho následnou cestu k oficiální instalaci v brněnském Zemském domě, a to na příkladu Maxmiliána Oldřicha z Kounic-Rietbergu (1679–1746).¹⁴ Tento akt v sobě totiž částečně skrývá reprezentační strategie moravského královského tribunálu – tedy panovnické moci, zemského hejtmána, ale také hlavního města Moravy, coby dějiště instalace (byť Brno přímo na instalačním ceremoniálu neparticipovalo). Díky dochovaným pramenům je totiž možné zjistit míru a způsob zapojení konkrétních aktérů a podobu jejich

9 Srov. Bohumír SMUTNÝ, *Jindřich Kajetán Blümegen – člověk Marie Terezie na Moravě*, in: Jiří Mitáček (ed.), *Vládcové Moravy*, Brno 2007, s. 155–164.

10 Srov. Vladimír VAŠKŮ, *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636–1749*, Brno 1969. Ke Kounicům obecně také práce rakouské historičky Grete Klingenstein, která se zaměřuje především na osobu Václava Antonína, ale reflektuje i kariéru Maxmiliána Oldřicha. Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975.

11 V průběhu recenzního řízení předkládaného čísla publikoval Petr Maťa objemnou monografii věnovanou stavovským sněmovnám, která přináší řadu nových informací založených na rozsáhlém výzkumu a ukazuje, jak málo byla diskutovaná látka dosud studována. Byť se Maťa věnuje především prostorům, v nichž probíhala stavovská shromáždění, a symbolické komunikaci, využívá místy i zprávy o hejtmanských instalacích, viz Petr MAŤA, *Stuben und Säle. Symbolische Kommunikation und politische Kultur in den ständischen Versammlungsräumen der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, Böhlau 2024. Okolnosti instalace Maxmiliána Oldřicha z Kounic-Rietbergu, jimž je věnována tato studie, dosud nebyly předmětem badatelského zájmu.

12 Problematice se věnuje např. M. KONEČNÝ (ed.), *Kryštof Pavel z Lichtensteinu-Castelkornu*, s. 44–47.

13 K okolnostem vstupu Františka Josefa z Valdštejna do úřadu a k samotné podobě instalace hovoří Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013, s. 675–679; k instalaci Františka Josefa Heisslera dále Zbyněk SVITÁK, *Návštěva Marie Terezie na Moravě v roce 1748*, Brno 2022, s. 137–142; z období fungování Královské reprezentace a komory a Moravského zemského gubernia TÝŽ, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno 2011, s. 210–220.

14 Bliže k jeho osobnosti Michal NGUYEN, *Dva brněnské ohňostroje pro moravské zemské hejtmány a jejich symbolika*, *Časopis Matice moravské* 153, 2024, č. 2, s. 321–322.

případné spolupráce na přípravách instalace a souvisejících událostí. Potenciál výzkumu této problematiky pak leží i v rozkrytí sociálních sítí šlechticů nebo praktického fungování správních úřadů v markrabství, zejména úlohy krajských hejtmanů, královských měst při distribuci panovnických nařízení nebo tribunálních úředníků. Tato studie nemůže na omezeném prostoru osvětlit problematiku v celé její šíři, snaží se pouze nastínit možné otázky a cesty, jak dané otázky uchopit.

Rekonstruovat tuto cestu, odkrýt vazby a strategie, které se za instalací skrývaly, a zaměřit se na vnímání aktu v jeho dějišti, je možné díky archivním materiálům, které jsou uloženy především ve fondu České dvorské kanceláře, která jako tribunálu nadřízená instituce komunikovala s panovníkem ohledně výběru nového hejtmana.¹⁵ Neméně zásadní jsou písemnosti Moravského královského tribunálu, uložené ve fondu zemské registratury. V obou případech jde o úřední dokumentaci, která osvětluje proces výběru zemského hejtmana, přípravu jeho instalace a následně samotný instalační obřad. Jelikož celý akt souvisel rovněž s místem výkonu funkce, tedy sídlem tribunálu a hlavním městem Moravy, bylo nutné nahlédnout rovněž do Archivu města Brna, kde jsou deponovány zápisy z jednání městské rady, která takto významnou událost musela nutně reflektovat. V rodinném archivu Kouniců naopak k samotným instalačním událostem najdeme jen málo, absentují zde například blahopřejné dopisy, žádosti ke dvorské kanceláři, resp. její pokyny.¹⁶ Další informace poskytují vídeňské noviny vycházející v tomto období pod názvem *Wienerisches Diarium*,¹⁷ jde sice o zmínky krátkého charakteru, nicméně dokreslují celý proces instalace a ukazují, že moravský zemský hejtman byl významným politickým aktérem monarchie. Díky zmíněným pramenům je tak možné zároveň rekonstruovat městský prostor a participaci zdejších elit na instalaci, která se propisovala nejen na stránky knih zápisů městské rady, ale také do vizuální, resp. akustické podoby raně novověkého města.

Aspirant na pozici moravského zemského hejtmana musel splňovat několik základních požadavků, které byly dány Obnoveným zřízením, ale také dalšími, nepsanými pravidly, jak ostatně dokládá i referát České dvorské kanceláře panovníkovi. V ní nejvyšší kancléř

15 Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 122–123.

16 Srovnání nabízí rodinný archiv Kolovratů, který je právě na písemnosti spojené se zemským hejtmanem Františkem Karlem Libštejnským z Kolovrat výrazně bohatší a ilustruje rozsah písemné agendy, která s instalací souvisela. SOKA Rychnov nad Kněžnou, Rodinný archiv Kolovratů, kart. 4–6. Bližší podrobnosti v tomto ohledu přinese má připravovaná disertační práce.

17 Noviny jsou v digitalizované podobě dostupné na portálu Rakouské národní knihovny, viz <https://anno.onb.ac.at/>, [cit. 17. 2. 2024].

Leopold Antonín Josef hrabě Šlik (1663–1723)¹⁸ a český kancléř František Ferdinand hrabě Kinský (1678–1741)¹⁹ uvádějí, že se od hejtmána očekává mimořádné nasazení, jelikož je mimo jiného i významným aktérem v rámci zemského sněmu, zemského výboru a také královského tribunálu.²⁰ Vedle povinnosti být zakoupen v Markrabství moravském²¹ se například předpokládalo, že zemský hejtmán bude mít právní vzdělání²² a bude se moci opírat o dostatečný rodinný majetek, neboť s funkcí byla neodmyslitelně spjata i potřeba reprezentace, pro kterou ovšem, jak bylo obvyklé, „vyplácený příjem nedostačuje“.²³

Když na úřad rezignoval František Josef hrabě z Valdštejna (1680–1722),²⁴ rozhořel se souboj o to, kdo zmíněnou prestižní pozici obsadí. Právě Česká dvorská kancelář měla panovníkovi usnadnit výběr, posoudit uchazeče, resp. dodat vhodné kandidáty, kteří by splňovali předepsané požadavky. Maxmilián Oldřich z Kounic-Rietbergu, který nakonec úřad obsadil, nebyl zdaleka jediným zájemcem. O místo se ucházeli svými suplikami celkem tři muži. Vedle výše jmenovaného usiloval o zisk úřadu i Josef František Bruntálský z Vrbna (1675–1755)²⁵ a Leopold František ze Šternberka (1680–1745).²⁶

Kancléři uvádějí, že hrabě Bruntálský z Vrbna ve své suplice připomínal, že byl v nedávné době za své zásluhy dosazen do úřadu nejvyššího dvorského sudího v Čechách. V posouzení České dvorské kanceláře nicméně neuspěl a oba kancléři jeho jméno panovníkovi nedoporučili. Příznačné je i to, že v porovnání s dalšími aspiranty informují císaře Karla VI. o obsahu jeho žádosti vskutku stručně.²⁷ Podle nich také nepožíval dostatečného majetku, který tato vysoká funkce vyžadovala. Mimo toho zpráva hovoří o tom, že sice již od svých 19 let působil ve prospěch panovnického domu, ale zato je příliš ctižádostivý a doposud

18 Obsáhleji k jeho osobě Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie v českých zemích v době baroka*, Praha 2014, s. 159–231.

19 Stejně tak k osobě Kinského, viz Tamtéz, s. 369–411.

20 Národní archiv České republiky (dále jen NA ČR), Česká dvorská kancelář (dále jen ČDK), inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, Landeshauptmann Max Ulrich graf von Kaunitz-Rittberg, nefol.

21 Ne vždy bylo toto pravidlo dodržováno, příkladem může být osobnost Kounicova předchůdce Jeronýma Colloredo-Waldsee, který vlastnil statky ve východních, středních, jižních Čechách a také v Dolním Rakousku. M. NGUYEN, *Dva brněnské ohňostroje*, s. 313–315.

22 Srov. Jan JANÁK, *Moravští zemští hejtmáni a guvernéři 1720–1849*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C, roč. 50, 2003, s. 161; Jana JANIŠOVÁ – Dalibor JANIŠ, *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604*, Praha 2017, s. 246–248; Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996, s. 149–151.

23 „Es erfordert von dem allseithigen Praesideals Capo im Landt eine ansehentliche Aufführung, worzu die ausgesetzte Einkünfften nicht zulangen.“ NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

24 J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 676–679.

25 Nejzákladnější životopisná data uvádí Jiří STIBOR, *Bruntálští z Vrbna*, in: Milan Myška (ed.), *Biografický slovník Slezska a Severní Moravy*, Ostrava 1998, s. 47.

26 Krátký biogram s dvojím uvedením data narození uvádí Konstantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 38, Wien 1879, s. 273.

27 NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

se zabýval spíše maličkostmi než vážnými věcmi a pro takto vysoký úřad se proto nehodí. Podle císařských úředníků se ale ovšem ještě časem najde příležitost, jak ho za jeho dlouholeté služby, dobrou vůli a horlivost s největší laskavostí odměnit.²⁸

Karlu VI. bylo tedy doporučeno, aby se rozhodl mezi zbylými dvěma šlechtici. Na druhém místě po hraběti z Vrbna figuruje Maxmilián Oldřich z Kounic-Rietbergu. V jeho prospěch zpráva uvádí, že je již 18 let císařským tajným radou a nadto má na Moravě pevné zázemí a majetky. V jeho vlastní žádosti, která se dochovala a která byla ve Vídni prezentována 28. listopadu 1719, sám svým podpisem stvrzuje, že hodlá případně svěřený úřad zastávat s největší horlivostí a nasazením – „*pročež se tímto nejponíženěji kladu k nohám Vašeho císařského a královského Veličenstva a s veškerou poslušností prosím, aby mi byla prokázána tato nejvyšší milost a výše zmíněný úřad moravského zemského hejtmana mi byl co nejshovívavěji udělen*“.²⁹ Šternberk, třetí žadatel o úřad, ve své žádosti dle kancléřů uváděl, že dlouhé roky sloužil jako císařský komorník, byl jmenován do nejružnějších komisí a dokonce „*nově obdržel císařský dekret tajného rady*“.³⁰

Oba představitelé České dvorské kanceláře dále uvádějí, že uvažovali ještě o dalších jménech, která ovšem nespĺňovala všechna kritéria. Jako první zmínili dosavadního nejvyššího zemského komorníka a sudího, kteří ostatně v uvedeném pořadí následovali co do významu po zemském hejtmanu. V roce 1714 tyto úřady zastávali František Dominik hrabě Podstatský z Prusinovic (cca 1649–1721),³¹ respektive Michael Heřman Josef hrabě Althann (1671–1736).³² Referát k nim uvádí, že první z nich je již příliš starý a druhý nemocný, tedy že „*oběma chybí taková činorodost, kterou služba vyžaduje*“.³³

Kancléři se dále zmiňují o Michaelu Václavu Františku z Althannu (1668–1738),³⁴ který působil jako císařský komisař při zemských sněmech, kde projevil svůj talent a obeznámenost s místními poměry. Dle jejich soudu však nedisponoval dostatečnými

28 „*ihn für seine lange Dienst, dann guten Willen und Eyfer mit der Zeit noch allernädigst zu consoliren*.“ Tamtéž.

29 „*Nu habe meine allerunterthänigste Dienste zu Euer Kayl. und Königl. Mayl: Füßen hiemit bemühtigst niederlegen, und allergehorsambst bitten wollen, mir die allerhöchste Gnad zu erweisen und obbesagtes Landes Hauptmanns Ambt allermildest zu conferiren*.“ Tamtéž.

30 „*neulich des geheimbe Raths Decretum erhalten habe*.“ Tamtéž.

31 V úřadu nejvyššího zemského komorníka působil od roku 1714. K němu blíže Jiří STIBOR, *Podstatský z Prusinovic*, in: Milan Myška (ed.), *Biografický slovník Slezska a Severní Moravy*, Ostrava 2011, s. 120–122.

32 Nejvyšším zemským sudím byl od roku 1714. Srov. Antonín BOČEK, *Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství moravském*, Brno 1850, s. 4r.

33 „*daß es beeden an der Activität, welche der Dienst erfordert, fehlen thun*.“ NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

34 Marie MACKOVÁ, *Šlechtický fideikomis v Čechách 19. století (na příkladu hrabat z Althannu)*, *Theatrum historiae* 28, 2021, s. 139.

prostředky.³⁵ Posledním šlechticem, kterého referát zmiňuje, je František Karel hrabě Vratislav z Mitrovic (1679–1750),³⁶ který získal zkušenosti jako úředník pražského apelčního soudu a následně od roku 1709 působil jako vyslanec českého krále na říšském sněmu. Diskuze o jeho šancích na získání hejtmanského postu probíhaly už dříve i v rámci korespondence mezi bratry Štěpánem Vilémem (1679–1749) a Františkem Ferdinandem Kinskými. František Karel byl totiž jejich švagrem a doufal v povýšení již počátkem roku 1719, když bylo nutné obsadit tento uvolněný post po Jeronýmu hraběti Colloredo-Waldsee (1674–1726).³⁷ I když se Vratislavovo jméno evidentně skloňovalo a měl i vlivné příbuzné, nic to nezměnilo na faktu, že neuspěl. Česká dvorská kancelář o něm v referátu signovaném i jeho švagrem podobně jako o Althannovi referovala panovníkovi, že nemá dostatečný vlastní majetek, protože vratislavský fideikomis drží jeho „*noch lebenden Vater*“.³⁸ Vratislava ovšem ještě čekaly neméně významné hodnosti v diplomacii, které mu přinesly kýžený věhlas.

Referát, který úředníci české dvorské kanceláře odeslali panovníkovi 12. prosince 1719, nakonec obsahoval doporučení kancléřů, ve kterém *primo loco* navrhuje Maxmiliána Oldřicha z Kounic-Rietbergu a *secundo loco* Leopolda Františka ze Šternberka. Zmiňovaný dokument se navrátil zpět 5. července 1720 a byl opatřen stručným vyjádřením císaře: „*placet der Kaunitz*“,³⁹ kterého své rozhodnutí opatřil vlastnoručním podpisem a ztotožnil se tak i s názorem Šlika a Kinského. O výběru následně panovník informoval rovněž Moravský královský tribunál a nařizoval, aby bylo k nově vybranému hejtmanu přistupováno se vší úctou, jak se na jeho úřad sluší.⁴⁰

Není od věci doplnit, že se přímluva nejvyššího kancléře Království českého nezakládala jen na vhodných vlastnostech a zázemí Maxmiliána Oldřicha. Ten byl totiž také Šlikovým příbuzným – synovcem, kterého v mládí provázel vojenskou kariérou. První manželkou Leopolda hraběte Šlika byla Kounicova teta, Klára Rozálie. Ta sice zemřela již v roce 1693 a povýšení bratrova syna se tak nedočkala, nejvyšší kancléř však na svou choť, která mu byla významnou oporou během dlouholeté vojenské dráhy, a tím spíše na její příbuzenstvo, nezapomněl. Navíc nešlo o jedinou vazbu, která mladého Kounice se Šlikem spojovala. Maxmiliánova babička Marie Eleonora byla totiž sestrou Ferdinanda Josefa

35 NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

36 Především k jeho kariéře Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii*, Praha 2018, s. 342–349.

37 Filip VÁVRA, *Za císaře, krále a zemi: České vyslanectví na stálém říšském sněmu v Řezně a vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic (1709–1723)*, Disertační práce, Pardubice 2023, s. 131.

38 NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

39 Tamtéž.

40 Informace byla tribunálem prezentována 13. července téhož roku. Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), A 8 Zemská registratura (dále jen A 8), kart. 608, fol. 123–124.

z Ditrichštejna, nejvyššího hofmistra císařského dvora, který mladého Leopolda Šlika významně podporoval a byl mu vlivným přímluvcem u dvora.⁴¹ Spletitá síť vzájemných kontaktů, posílená o četné příbuzenské vazby, stejně jako reciprocita staršího patrona tak nepochybně otevřely Maxmiliánovi Oldřichovi z Kounic-Rietbergu dveře ke kariéře v císařských službách, kterou ostatně prošel i jeho otec Dominik Ondřej z Kounic – říšský vicekancléř – jehož památka byla pravděpodobně dalším výrazným prvkem, který ovlivnil Maxmiliánovo úspěšné angažmá v zemské politice.

Po císařově rozhodnutí následoval úřední proces, v jehož rámci musela být informována všechna příslušná místa, která se měla připravit na příchod nového zástupce panovníka. Nemělo ovšem dojít jen k informování královského tribunálu. Informace musela doputovat i ke všem obyvatelům markrabství. Proto byl následně připraven a vytištěn patent,⁴² který Kounicovo jmenování oznamoval a zavazoval všechny obyvatele Moravy k respektování nového hejtmána a k poslušnosti jeho osobě. Do dnešní doby se zachovalo několik exemplářů – jde o dvoujazyčný česko-německý text, který je opatřen podpisem císaře, panovníckým sekretem pod papírovým krytem a následně podpisy nejvyššího kancléře Šlika a poté Františka Ferdinanda Kinského.⁴³

Patent datovaný 5. červencem 1720 a podepsaný panovníkem byl v několika exemplářích odeslán z Vídně na Moravu i s císařským příkazem k jeho publikaci, a to reskriptem z 12. července, jenž mimo obvyklých frází o důvodech jmenování nařizoval vydat Kounicovi i veškeré potřebné písemnosti související s úřadem zemského hejtmána.⁴⁴ Tato zpráva byla u královského tribunálu prezentována 21. července. Po přijetí nařízení a patentů tribunálem byly rozeslány dále po celém markrabství. Svědectví o plánové distribuci nám poskytuje i koncept příslušného tribunálního opatření. To nařizuje patenty odeslat k dalšímu šíření a zveřejnění v obvyklých místech, a to krajským hejtmanům, všem královským městům a dále také na vědomí úřadu zemských desk.⁴⁵

Morava byla v dané době členěna do celkem pěti, resp. šesti krajů, jelikož olomoucký správní celek byl rozdělen na dvě poloviny.⁴⁶ O chod krajských úřadů se měli starat krajští hejtmané.⁴⁷ Právě na nich následně ležela odpovědnost za zveřejnění patentů. V archivu zemské registratury se dochovaly přehledy a potvrzení, které informují o konkrétním

41 P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře*, zejm. s. 197.

42 Blíže k problematice této písemnosti a konkrétní charakteristice Zbyněk SVITÁK, *K patentům konce 18. století*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C, roč. 52, 2003, s. 197–207.

43 MZA, A 8, kart. 608, fol. 112.

44 Tamtéž, fol. 117–118.

45 Tamtéž, fol. 115v–116v.

46 J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 148.

47 Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 133–134. V daném období se jednalo o následující osobnosti: Kolštejsko-třebovská čtvrt – Leopold Antonín Sak z Bohuňovic, Přerovsko-bruntálská čtvrt – Rudolf Kryštof Přemysl z Wittenu, Hradištský kraj – František Antonín z Rottalu,

datu a místu zveřejnění patentu a je možné z nich vyčíst, v jakém časovém rámci se po moravských panstvích tato novina šířila. Naneštěstí archiv neobsahuje zprávu jihlavského krajského hejtmána a o zdejších poměrech si nemůžeme udělat tak dobrou představu, jako u výše uvedených krajů. Další střípek do časové osy pak přináší potvrzující zprávy z významných moravských center, jakými byla královská města Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Uničov, Jihlava,⁴⁸ nebo Kyjov,⁴⁹ nedochovalo se zde potvrzení ze Znojma. Magistráty královských měst, stejně jako krajská hejtmanství, adresovaly tribunálu ujištění, že obsah patentu náležitě vyhlásily. Celou tuto anabázi dokumentují přiložené tabulky.⁵⁰

Tabulka 1: Přehled dat o publikování patentů a následné prezentace potvrzení královských měst u tribunálu

Město	Doručení nařízení městu	Odeslání potvrzení k tribunálu	Prezentováno u tribunálu
Brno	25. července 1720	3. srpna 1720 ⁵¹	5. srpna 1720
Jihlava	27. července 1720	9. srpna 1720	14. srpna 1720
Olomouc	26. července 1720	29. července 1720	1. srpna 1720
Uherské Hradiště	27. července 1720	3. srpna 1720	8. srpna 1720
Kyjov	27. července 1720	3. srpna 1720	6. srpna 1720
Uničov	28. července 1720	31. července 1720	4. srpna 1720
Znojmo	?	?	?

Z dochovaných materiálů se tak dozvídáme, že patenty s příslušnými pokyny k vyvěšení přicházely na dotčená místa postupně v závěru měsíce července. Potvrzuje se tím také datace

Brněnský kraj – František Michal Šubír z Chobyně, Znojemský kraj – Karel Josef Raduit de Souches. MZA, A 8, kart. 608, fol. 67r, 72r, 80, 86, 94r.

48 Pro dané období je na Moravě uváděno tradičních šest královských měst, přičemž na tomto místě absentuje potvrzení o vyvěšení patentu ve Znojmě. J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 113. Sedmé královské město oproti Válkovi uvádí M. KONEČNÝ (ed.), *Kryštof Pavel z Liechtensteinu-Castelkornu*, s. 49.

49 Otázce Kyjova jako královského města by měla být v budoucnu věnována významnější pozornost. Ladislav Hosák uvádí, že Kyjov byl královským městem již od 16. století. Měšťané v době druhého stavovského povstání zůstali věrni panovníkovi a následně zde nebyl zřízen ani úřad královského rychtáře, viz Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Praha 2004, s. 400. Například Jiří David ovšem neuvádí Kyjov ve výčtu královských měst v druhé polovině 17. století, viz Jiří DAVID, *Moravské stavovství a zemské sněmy ve druhé polovině 17. století*, Folia Historica Bohemica 24, 2009, s. 115–165, zde 137. Naopak Petr Maťa Kyjov jako královské město jmenuje a dokládá jeho přítomnost na sněmovních jednáních, viz P. MAŤA, *Stuben und Säle*, s. 427.

50 Přehledy byly sestaveny na základě potvrzení uložených při: MZA, A 8, kart. 608, fol. 52–101.

51 Potvrzení brněnského magistrátu, které se dochovalo ve fondu Zemské registratury bohužel není datováno, uvedeno je pouze datum prezentace při královském tribunálu. V zápisu z jednání městské rady v Brně ovšem vyplývá, že přípis, kterým bylo oznámení potvrzováno, byl zřejmě podepsán v sobotu 3. srpna. Archiv města Brna (dále jen AMB), A1/3, Zápis zasedání městské rady, rkp. 1312, pag. 547.

pokynu pro distribuci patentů k 23. červenci, jak uváděl výše citovaný koncept. Například královské město Uničov uvádí, že příkaz datovaný k 23. červenci obdrželi o pět dní později a následně přistoupili k jeho naplnění. Obdobná byla i situace v Olomouci, jehož městská rada rovněž uvádí, že dekret z 23. dne měsíce byl prezentován o následující tři dny. Jak je patrné z přiložené tabulky, nejdříve patenty dorazily do Brna a Olomouce, hlavních moravských center, přičemž další města následovala s odstupem jednoho či dvou dnů. Lze předpokládat, že nezanedbatelný vliv v tomto případě měla kvalita poštovního spojení, které mělo Brno, sídlo tribunálu, bezesporu lepší s Olomoucí, než např. s Uničovem.⁵² Ve zprávách magistrátů je následně uvedeno, jakým způsobem došlo k publikování patentu, např. olomoučtí měšťané uvádí v dopise z 29. července, že v ten samý den obsah patentu veřejně vyhlásili na radnici a „*ale také jsme jej nechali všem na vědomost vyvěsit na dveře soudu*“⁵³ přičemž obdobný postup zvolila i ostatní královská města.

Zcela pochopitelně trval proces publikování patentů delší dobu v případě jednotlivých krajů, kde především u Znojemského a Přerovského kraje došlo k prezentaci potvrzení u královského tribunálu dokonce až v den samotné Kounicovy instalace.

Tabulka 2: Přehled dat o publikování patentů a následné prezentaci potvrzení krajských hejtmanů u tribunálu

Instituce	Datování potvrzení	Prezentováno tribunálem
Brněnský kraj ⁵⁴	? ⁵⁵	9. srpna 1720
Hradištský kraj	13. srpna 1720	15. srpna 1720
Znojemský kraj	18. srpna 1720	22. srpna 1720
Olomoucký kraj (Přerovsko-bruntálská čtvrť)	17. srpna 1720	22. srpna 1720
Olomoucký kraj (Kolštejnsko-třebovská čtvrť)	14. srpna 1720	18. srpna 1720
Jihlavský kraj	?	?

52 K poštovníctví obecně, včetně poštovních tras, směrů a délek cesty na počátku 18. století na Moravě Pavel ČTVRTNÍK – Jan GALUŠKA – Patricia TOŠNEROVÁ, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008. s. 30–31.

53 „*sondern auch diese ad valvas curiae zu Jedermanns wießenschafft affigiren lassen*“ MZA, A 8, kart. 608, fol. 64–65.

54 Dle zprávy krajského hejtmana Šubíře se na dvě poloviny dělil i kraj brněnský, a to na Horní a Dolní. Zastřešující osobností ovšem stále zůstával jeden krajský hejtman. Tamtéž, fol. 80–85. Srov. Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU, *Prodromus Moravographie, to jest Předchůdce Moravopisu*, ed. Ondřej Koupil – Jiří M. Havlík, Praha – Brno 2021, s. 257–258.

55 Šubířovo potvrzení není naneštěstí datované. Je ale možné usuzovat, že nebylo příliš vzdálené od data prezentace při tribunálu, pokud přihlídneme k faktu, že jak tribunál, tak krajský hejtman úřadovali v Brně.

Jak je patrné, mezi datováním patentu a skutečnou distribucí po markrabství byla více než dvoutýdenní prodleva. Zřejmě se totiž čekalo na složení přísahy, která ke vstupu do úřadu zemského hejtmána neodmyslitelně náležela a kterou se nový úředník zavazoval poslušností panovníkovi. Znění tohoto slibu, což svědčí o závažnosti celého aktu,⁵⁶ je součástí Obnoveného zřízení zemského pro Moravu, a to v části A, čl. XXI, odst. 42.⁵⁷ Podle tohoto slibu bude hejtman v úřadu „od V. Kr. Msti svěřeném, chudému i bohatému jednostejného práva a spravedlnosti udělovati, pravdu zvelebovati, křivdu tupiti, a v této správě tohoto margrabství při zastávání a vyhledávání obecného dobrého vedle tohoto Obnoveného Zřízení Zemského v všech puňktích, artikulích a klausulích věrně a pravě postupovati [...]“.⁵⁸ Tuto přísahu v předepsaném znění měl nově vybraný hejtman složit ve stoje „s tváří a s odkrytou hlavou proti východu slunce a zdvihnutý dva prsty přední u pravé ruky“,⁵⁹ a sice tak, že zopakuje znění přísahy po osobě, kterou určí sám panovník.⁶⁰ Obecně se jejím prostřednictvím zavazuje k poslušnosti panovníkovi současnému i budoucím a zaštiťuje se závěrečnou formulí: „Toho mi dopomáhej Pán Bůh Všemohaucí, blahoslavená Panna Maria matka Boží a všickni svatí. Amen.“⁶¹

Maxmilián Oldřich hrabě Kounic-Rietberg složil tuto přísahu 12. července během zasedání tajné rady za přítomnosti císaře, jak o tom informují vídeňské noviny. Ty neopomněly připomenout ani zásluhy jeho otce o blaho habsburského domu, coby skutečného tajného rady a říšského vicekancléře. Výčet funkcí a zastávaných úřadů u Maxmiliána Oldřicha je podobný tomu, který uváděl sám Kounic a Česká dvorská kancelář. Noviny ovšem navíc upozorňují na to, že před několika lety působil jako vyslanec při nejvýznamnějších královských a knížecích dvorech.⁶² Císař Karel VI. ho totiž v roce 1716 jako vyslance odeslal k panovníkým dvorům do říše, kde měl shánět finance na boje s Turky.⁶³ Jak je v krátkém přehledu dále uvedeno, šlechtic panovníkovi za příležitost sloužit mu v čele správy Moravy na závěr jednání co nejupřímněji poděkoval.⁶⁴

56 Blíže k rituálům spojeným s osobou zemského hejtmána a jejich ne-proměnam T. KNOZ, *Meč zemského hejtmána*, s. 258–259.

57 Ke genezi přísahy a příbuzným aspektům J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, *Komentář*, s. 244–246.

58 Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené zřízení zemské dědičného markrabství moravského 1628*, Brno 1890, s. 53.

59 Tamtéž.

60 Tamtéž.

61 Tamtéž.

62 „fürnemlich aber während dessen vor einigen Jahren an den vornehmst Königlich- und Eherfürstlichen Hofen abgehabt- wichtigen Gesandtschaften“. Österreichische Nationalbibliothek, Wiener Zeitung, 10. 7. 1720, s. 2–3.

63 G. KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg*, s. 86–87.

64 Österreichische Nationalbibliothek, Wiener Zeitung, 10. 7. 1720, s. 3.

Ještě v ten samý den pak císař signoval dopis Waltru Xaveru z Ditrichštejna (1664–1738), bývalému nejvyššímu zemskému sudímu a komorníkovi,⁶⁵ ve kterém ho pověřil vedením instalačního obřadu v Brně, v sídle královského tribunálu, a nařídil, aby se s Kounicem setkal a domluvil další podrobnosti.⁶⁶ Vedle tohoto dokumentu pak vzniklo i analogické oznámení pro královský tribunál, kterému je oznámeno výše uvedené jmenování Ditrichštejna plnomocným komisařem pro hejtmanskou instalaci.⁶⁷ Spolu s dříve avizovaným opatřením o publikaci patentů pak tyto tři dopisy opustily Vídeň a přenechávaly další instalační přípravy na úřednících v markrabství.

S přípravami na příchod nového zemského hejtmana ale začalo i hlavní město Moravy Brno, to bylo ostatně velmi dobře informováno vídeňským agentem Appem.⁶⁸ Díky jeho zprávám mohlo být na jednání městské rady ve čtvrtek 11. července, tedy o den dříve, než Kounic složil přísahu, rozhodnuto o bezodkladném odeslání písemné gratulace a zahájení příprav slavnostního ohňostroje.⁶⁹

Po veřejném vyhlášení o výběru nového hejtmana a složení přísahy už nebránilo nic tomu, aby byl Kounic konečně instalován přímo do úřadu v centru Moravy. Jmenován byl rovněž císařský komisař, všichni aktéři byli vyzváni ke vzájemné spolupráci a královské hlavní město se jalo připravovat i slavnost. Úřad zemského hejtmanství, kde se měl celý ceremoniál odehrát, sídlil v tzv. Zemském domě, dnešním sídle brněnského magistrátu.⁷⁰ Právě sem také doputoval příkaz císaře o několik týdnů později 15. srpna, aby zdejší úředníci zahájili veškeré nutné přípravy pro uvítání a instalaci nového hejtmana.⁷¹ Klíčovým prvkem mělo být jeho přivítání na zemské hranici, kterým královský tribunál dle dochovaného konceptu už z 16. července pověřil krajského hejtmana brněnského kraje Františka Michala

65 Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 85–86.

66 MZA, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov (dále jen G 140), kart. 195, inv. č. 598. fol. 3–4.

67 MZA, A 8, kart. 608. fol. 113–114.

68 Prozatím se mi nepodařilo blíže určit konkrétní osobu. Domnívám se, že jde o Josefa Ludvíka Appa, jenž působil jako agent při České dvorské kanceláři ve Vídni, viz titulární kalendář pro rok 1719, jenž včítet zaměstnanců kanceláře a zde působících osob uvádí. Ferdinand CZADECKY, *Neuer Brünner Titular-Kalender (...) auff das Jahr 1719*, Brno [1718], Moravská zemská knihovna (dále jen MZK), sign. ST1-0004.275. Pro zajímavost doplňuji, že Jiří David dokládá existenci jistého agenta Josefa Appa v 1748, snad šlo tedy o příbuzné. Jiří DAVID, *Jan Jáchym Hackel – sekretář Moravského královského tribunálu, jeho „cursus honorum“ a majetkové poměry*, Sborník Muzea Brněnska 2019, s. 15. V pozůstalostních písemnostech tribunálu je zároveň uložen testament Jana Václava Appa – tribunálního ingrosisty, který zemřel roku 1728. MZA, C 2 Tribunál pozůstalosti (dále jen C 2), kart. 3, sign. A 24.

69 AMB, A1/3, Zápis ze zasedání městské rady, rkp. 1312, pag. 507. Na blahopřejný dopis měl Maxmilián Oldřich městské radě s díky odpovědět, jak o tom hovoří zápis z 19. července téhož roku. Tamtéž, pag. 526.

70 Jiří KROUPA (ed.), *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky, historické jádro*, Brno 2015, s. 499–502.

71 MZA, A 8, kart. 608. fol. 108–109.

Šubíře z Chobyně (†1738).⁷² Ten měl sám zjistit, kdy se Kounic chystá konkrétně přicestovat a měl mu být náležitou oporou. Jakmile by měl k dispozici jakékoliv informace o jeho příjezdu, nařizuje se mu neprodleně informovat tribunální úředníky.⁷³

Maxmilián Oldřich se na cestu z Vídně do Brna plánoval vydat navečer v sobotu 17. srpna, jak dokládá jeho dopis krajskému hejtmanu Šubířovi. V něm uvádí, že nechce ztrácet příliš času a byl by rád, pokud by se instalace uskutečnila záhy a nemusel tak trávit více dní v Mikulově. Pokud by to ovšem nebylo možné, odjel by do Slavkova, kde by vyčkal.⁷⁴ Obligátním místem setkání a oficiálního přivítání krajským hejtmanem mělo být sídelní město Ditrichštejnů, které nicméně předcházejícího roku postihly dva rozsáhlejší požáry, jež poničily i zdejší zámek.⁷⁵ Naštěstí nebylo zasaženo celé město a je tak možné domnívat se, že Maxmilián Oldřich mohl několik dní obývat některý z výstavnějších měšťanských domů, popř. využil pohostinnosti zdejšího kapucínského či piaristického řádu a během pobytu tak měl dostatek času přijmout i hosty, se kterými dojednával podrobnosti příjezdu do Brna.

O příjezdu zemského hejtmána do Mikulova byla totiž informována prostřednictvím královského rychtáře i městská rada v Brně na zasedání 16. srpna. Při této příležitosti se diskutovala organizace příjezdu Kounice do města a také možnost vyslat do Mikulova svého zástupce, který by mohl dohodnout další podrobnosti. Zároveň se radní shodli na potřebě připravit popis toho, jaké náležitosti byly dodržovány v minulosti za hraběte Thurna.⁷⁶ Z toho lze usuzovat, že předešlé vjezdy hejtmanů probíhaly inkognito, což byl ostatně nakonec i případ Kounice, jak bude následně pojednáno.

Kdy přesně a za jakých okolností se přivítání na zemské hranici ale opravdu uskutečnilo a jak vypadal Kounicův mikulovský pobyt, bohužel není možné z dochovaných pramenů přesně rekonstruovat. Jisté je to, že namísto Šubíře přivítal Maxmiliána Oldřicha Antonín z Freyenfelsu (1684–1722).⁷⁷ Krajského hejtmána totiž postihla silná kolika, a tak navrhoval

72 K jeho osobě blíže Alfons ŠEVČÍK, *Po stopách pánů Šubířů z Chobyně*, Sborník Jednoty starých českých rodů v Praze 11, 1946, č. 3–4, s. 100–105.

73 Pod tento koncept měl být podepsán nejvyšší zemský sudí, kterým byl v té době Michael Heřman Josef z Althannu, třetí nejvyšší úředník v zemi. Nabízí se proto úvaha, že zemský komorník – po hejtmanovi nejvýše postavený – František Dominik hrabě Podstatský byl v dané době indisponován a na organizaci se nepodílel. MZA, A 8, kart. 608, fol. 119–120.

74 „Solten aber die nötig anstaldten einige Tage erfordern, so bin ich willens mich nach Aufsterliz zu verfügen und selbe allda abwarten.“ Tamtéž, fol. 103.

75 Požár město zasáhl v srpnu roku 1719 a odklízecí práce měly zabrat přibližně tři měsíce. Maxmiliánu Oldřichovi se tak v době jeho pobytu rok po katastrofě už nemusel naskýtat tolik nepříjemný pohled na ohořelé trosky. Miroslav SVOBODA a kol., *Mikulov*, Praha 2013, s. 135–136.

76 „Immittls aber eine Abschrift, wie es zu Zeiten deß Grafe v. Thurn Excell. gehalten worde zu verfertigen.“ AMB, A1/3, Zápis zasedání městské rady, rkp. 1312, pag. 583.

77 Jednalo se pravděpodobně o rytíře Antonína Ignáce z Freyenfelsu. V dané době působilo na Moravě několik příslušníků tohoto šlechtického rodu. Dle rodokmenu otištěném v archivní pomůcce k rodnému archivu Belcrediů přichází v úvahu pouze František Antonín z Freyenfelsu a Antonín Ignác

královskému tribunálu, aby ho nahradil výše zmíněný Antonín Freyenfels.⁷⁸ Z relace o průběhu instalačního aktu víme, že tribunál návrhu Šubíře vyhověl a Maxmiliána Oldřicha skutečně na hranicích vítal zmíněný rytíř.⁷⁹

Před brány královského hlavního města Brna dorazil Maxmilián Oldřich 21. srpna v šest hodin večer pouze za využití poštovního spojení, z čehož vyplývá, že cestoval opravdu z Mikulova a na rodný Slavkov nejel. V opačném případě by totiž pravděpodobně necestoval poštovním dostavníkem.⁸⁰ Do města vstoupil tzv. Židovskou branou, která se nacházela v ústí dnešní Masarykovy ulice. V těchto místech byl přivítán slavnostně nastoupenými měšťany a následně doprovoben do svého paláce, který se nacházel na tzv. Velkém náměstí, dnešním náměstí Svobody č. p. 21.⁸¹

Popis průběhu instalace detailně vykresluje zpráva tribunálních úředníků, kteří byli celé události přítomni a kteří měli za povinnost podat panovníkovi zprávu. Podobně podrobný popis aktu se nachází i v knize radních protokolů z jednání tribunálu.⁸² Díky přesnému vylíčení, které zpracoval kancléř královského tribunálu František Antonín Salava z Lípy (1668–1743)⁸³ společně s dalšími zástupci úřadu, se tak dozvídáme, že instalační akt započal ráno v osm hodin,⁸⁴ kdy se shromáždil úřad zemského hejtmanství, který byl oficiálně informován o včerejším příjezdu Kounice a následných krocích. Tribunál

z Freyenfelsu, naneštěstí se uvedená genealogie jeví jako nanejvýš nepřesná, když uvádí, že se jednalo o syny Martina Fridricha Pruskauera z Freyenfelsu, kteří se (sic!) měli oba narodit v březnu roku 1664 s odstupem 15 dní. Bohumír SMUTNÝ, *Rodinný archiv Belcrediů Brno-Líšeň (archivní pomůcka)*, Brno 2010, s. 49. Díky pozůstalostním spisům uloženým ve fondu MZA nicméně zjišťujeme, že František Antonín zemřel v květnu 1719, zatímco Antonín Ignác až v září roku 1722. Jiří RADIMSKÝ, *Tribunál – pozůstalosti (archivní pomůcka)*, Brno 1959, s. 183. Odkazované pozůstalostní spisy ovšem bohužel neuvádí bližší specifika kariéry zemřelého. Týkají se především opatrovnictví nad nezletilou dcerou Annou, o jehož přiznání žádá vdova Silvie Polyxena. MZA, C 2, kart. 35, sign. F 27, fol. 2. Z matriky kostela u sv. Jakuba v Brně víme, že se zmiňovaný Antonín Ignác narodil 27. března roku 1684. MZA, E 67 Sbírka matrik, kn. 16859, pag. 246.

78 „[...] bis anhero anhaltender Unpäßlichkeit und gefährl. Colica wegen solches zu bewerkstellig nicht vermag“ MZA, A 8, kart. 608, fol. 102.

79 NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

80 Podle soudobých map vedla poštovní cesta z Mikulova do Brna přes Pohořelice a trvala přibližně tři hodiny. Z Mikulova tak musel dostavník vyjet kolem třetí hodiny. P. ČTVRTNÍK – J. GALUŠKA – P. TOŠNEROVÁ, *Poštovnictví v Čechách*, s. 30–31. Srovnání umožňuje popis průběhu cesty Marie Terezie v roce 1748 na Moravu, která využívala rovněž poštovního spojení. Cesta notně většího panovnického průvodu, sic po nové silnici, trvala z Mikulova do Brna rovněž přibližně tři hodiny. Z. SVITÁK, *Návštěva Marie Terezie*, s. 192–197.

81 Na tomto místě dnes stojí budova Komerční banky. J. KROUPA (ed.), *Dějiny Brna* 7, s. 564.

82 Viz zápis z 22. srpna 1720. MZA, C 3 Radní protokoly (dále jen C 3), kn. 75, nepag.

83 K jeho osobnosti blíže Bohumír SMUTNÝ, *Salavové z Lípy na Moravě aneb Pokračování příběhu jedné pražské vraždy v Brně po 313 letech*, in: Brno v minulosti a dnes 35, Brno 2022, s. 129–134.

84 Radní protokol uvádí, že byli tribunální úředníci svoláni už v půl osmé. MZA, C 3, kn. 75, nepag.

nejprve vyslal služebně nejstaršího kancelistu Karla Ludvíka Amaxe (†1747),⁸⁵ aby doručil zemskému hejtmanu pozvánku k jednání tribunálu, v jehož průběhu mělo dojít k instalaci. Následně se vrátil zpět do Zemského domu se zprávou od hraběte Kounice, který svolil k návštěvě tribunálních úředníků, jenž chtěli Kounice oficiálně přivítat v Brně. Tato příležitost se jim totiž předchozího dne nenaskytla, jelikož hrabě přicestoval inkognito.⁸⁶ Poté se celé těleso úřadu vedené tribunálním kancléřem Salavou z Lípy vydalo do paláce Kouniců, kde Maxmiliánu Oldřichovi gratulovali ke šťastnému příjezdu do města.⁸⁷ Na to se navrátili zpět do svého sídla a Karel Ludvík Amax byl opět vyslán jako spojka, tentokrát do domu císařského komisaře Ditrichštejna, kde očekával příchod nového zemského hejtmána. Ten měl právě z Ditrichštejnského paláce společně s Walterem Xaverem vyrazit do Zemského domu.⁸⁸ Jakmile Kounic dorazil na místo, vydal se s touto zprávou Amax naposledy informovat kancléře tribunálu. Ten vyslal dva konkrétně jmenované tribunální přísedící Františka Filipa Preissa (†1752)⁸⁹ a Leopolda Waldnera (†1744)⁹⁰ v ústretu novému zemskému hejtmanu a zplnomocněnému komisaři do Ditrichštejnského paláce, odkud je doprovázeli až do sídla tribunálu. Oficiální přijetí Waltera Xavera a Maxmiliána Oldřicha proběhlo pod schody Zemského domu před kompletně nastoupeným úřadem – přítomni byli dokonce i zemskodeskoví úředníci. Následně se celá společnost vydala v předepsaném pořadí do radního sálu tribunálu (*Rathsstuben*), v němž se instalace odehrála.⁹¹

Dle zprávy úředníků se nejprve všichni usadili na svá místa, přičemž císařský komisař Ditrichštejn usedl na nejčestnější místo u radního stolu, který byl pokryt červeným sametovým ubrusem. Po jeho levé ruce byl prostor pro nového zemského hejtmána; stejně jako dříve jmenovaný usedl na „*sametem potažené křeslo s opěradly*“.⁹² Kancléř a ostatní

85 Podle titulárních kalendářů pro roky 1720 a 1721, které vznikaly na sklonku předcházejícího roku, se jednalo o prvního ingrosistu, tedy nižšího kancelářského úředníka. Ferdinand CZADECKY, *Neuer Brünner Titular-Kalender [...] auff das Jahr 1720*, Brno [1719], MZK, sign. ST1-0004.275, Ferdinand CZADECKY, *Neuer Brünner Titular-Kalender [...] auff das Jahr 1721*, Brno [1720], MZK, sign. ST1-0004.275.

86 MZA, C 3, kn. 75, nepag.

87 „*Ichne die Aggratulation wegen seiner glücklichen Ankunfft durch mich amts Cantzler abgelegt.*“ NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

88 Tamtéž. V referátu tribunálu panovníkovi se neobjevuje zmínka o participaci Karla Ludvíka Amaxe na organizaci instalace, resp. příchodu a přivítání hejtmána. Tyto zmínky se nachází pouze v radním protokolu z daného dne. MZA, C 3, kn. 75, nepag.

89 Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Praha 2010, s. 111.

90 Tamtéž, s. 417.

91 NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

92 „*Beede auff roth Sammetenn Seßeln mit Lahnen.*“ NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

úředníci se následně posadili po obou stranách stolu jako při běžném jednání, pouze s protokolárním odstupem od výše uvedených.

V popisu je dále uvedeno, že ceremoniálu byli přítomni i protokolista a německý sekretář, další tribunální úředníci.⁹³ Těmto bylo určeno místo u zvláštního stolku naproti dveřím, po pravé straně od radní tabule. Všichni dohromady pak seděli uvnitř soudního prostoru, který byl ohraničen bariérou, jež oddělovala tyto aktéry od všech ostatních, jenž stáli bokem při otevřených vstupních dveřích.⁹⁴

Po usazení přítomných na svá místa se slova ujal císařský komisař Ditrichštejn, který se prokázal císařským reskriptem o pověření své osoby provést hejtmanovu instalaci, přičemž u této příležitosti držel i slavnostní projev⁹⁵ a následně přikročil k samotné instalaci, přičemž konkrétní popis tohoto rituálu zpráva úředníků císaři neobsahuje. Lze se tak spíše domnívat, že bylo přinejmenším přečteno císařské rozhodnutí o instalaci a zdůrazněny zásluhy a důvody, které k tomu aktu vedly a které nesly i patenty oznamující jmenování.

Instalace jako taková byla zakončena poděkováním nově instalovaného hejtmana panovníkovi a komisaři, ke kterému se následně připojil jménem tribunálu i kancléř František Antonín Salava z Lípy, jenž nezapomněl do zprávy o průběhu instalace uvést, že ujistil nového zemského hejtmana o náležitém respektu a úctě k jeho osobě.⁹⁶ Tuto relaci sepsanou hned následujícího dne Salava adresoval prostřednictvím České dvorské kanceláře císaři. Zde byl dokument prezentován ale až o měsíc později 23. září, přičemž byl přečten a vyřízen o další tři dny později.⁹⁷

Zatímco ostatní účastníci instalace vyprovázeli komisaře Ditrichštejna na schody Zemského domu, a radní Preiss a Waldner ho dokonce doprovodili až k jeho paláci, Maxmilián Oldřich se odebral přes stavovskou sněmovnu (*Landstuben*) do oratoře, z níž mohl být účasten mše v přilehlém kostele sv. Michaela.⁹⁸ Díky účasti hejtmana na zdejší mši je tak patrné úzké sepětí Zemského domu se sousedním dominikánským konventem. Zároveň je možné tuto pobožnost chápat jako důležité završení instalace, během kterého

93 Klíčové osobnosti tribunálu tvořili zemský hejtman, kancléř, přísedící, sekretáři a písaři. J. HRBEK, *Moravský královský tribunál*, s. 362.

94 „undt andere Persohne aber außerhalb des Schrankens bey eröffneten Thur stehen geblieben.“ NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol. Srov. k otázkám zasedacího pořádku a dalším ceremoniální okolnostem ovšem na příkladu zemského sněmu: J. DAVID, *Moravské stavovství*, zejména s. 128.

95 MZA, G 140, kart. 195, inv. č. 598, fol. 5–10. O obsahu projevu pojednávám blíže v připravované dizertační práci.

96 „undt dan auch dero König. Landes Hauptman des gebührenden allergnädigst anbefohlenen Respects undt gehorsams allerdings versichert habe.“ NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

97 NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, nefol.

98 Tamtéž, P. MAŤA, *Stuben und Säle*, s. 304.

se nový hejtman velmi pravděpodobně modlil i za úspěšné zastávání úřadu a měl možnost vzdát díky za boží přízeň.⁹⁹

Tento okamžik mohl pro Maxmiliána Oldřicha představovat významnější událost než pro jiné zemské hejtmány, kteří se mše po instalaci účastnili pravidelně. Zmiňovaný svatostánek byl totiž po třicetileté válce opraven díky donaci Lva Viléma z Kounic (1614–1655), jeho děda. Ten působil jako nejvyšší zemský sudí v markrabství a byl zakladatelem moravské větve rodu.¹⁰⁰ Je tedy příznačné, že nový zemský hejtman se krátce po své instalaci uchýlil k modlitbě právě do místa, které bylo opraveno díky jeho předkovi, jenž rovněž působil v zemských službách. Ostatně, nad vstupem do svatostánku se dodnes nachází alianční erb jeho prarodičů.¹⁰¹

Samotný akt instalace ovšem nepředstavoval ukončení celého procesu. Jelikož se ceremoniál odehrával v kulisách raně novověkého města, které bylo sídlem tribunálu, přikročili měšťané i k oslavám, které byly v jejich režii. Jak již bylo uvedeno, brněnský magistrát se rozhodl na počest nově instalovaného hejtmána uspořádat slavnostní ohňostroj, který se uskutečnil 22. prosince téhož roku a kterému byl přítomen i nově instalovaný hejtman. Podobně jako zápisy z městské rady vypovídají o příjezdu Kounice do Brna, podávají také svědectví, leč skromné, o přípravách ohňostroje.¹⁰²

V lakonických zprávách ze zasedání vyplývá, že se město snažilo načasovat konání ohňostroje tak, aby mu mohl být přítomen oslavovaný Kounic. Ten Brno opustil podle dobových novin již týden po instalaci a navrátil se do Vídně.¹⁰³ Na jednání 29. listopadu už radní diskutovali o tom, že by mohl dorazit na přelomu roku a že není možné ohňostroj dále odkládat a je nutné se s hejtmánem konkrétně domluvit.¹⁰⁴ K tomu zřejmě došlo, jelikož už v neděli 2. prosince četl městský syndik na jednání rady dopis od Kounice, jehož znění sice není známo, ale dále už se termín konání slavnosti v zápisech neřeší.¹⁰⁵ Až 20.

99 Dominikánský klášter, resp. kláštery byly tradičním místem zasedání zemských sněmů na Moravě. Symbióza mezi tímto řádem a královským tribunálem v Brně přetrvávala až do zrušení konventu Josefem II. Srov. J. KROUPA (ed.), *Dějiny Brna 7*, s. 310–320.

100 K němu blíže: František HRUBÝ – Libuše URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, *Lev Vilém z Kounic barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987.

101 J. KROUPA (ed.), *Dějiny Brna 7*, s. 320–323.

102 K podobě a výpovědní hodnotě ohňostroje M. NGUYEN, *Dva brněnské ohňostroje*; TÝŽ, „*Moraviae Aquila*“ – oslava nového zemského hejtmána Františka Josefa z Valdštejna v jezuitském dramatu. *K reprezentaci moravské šlechty na počátku 18. století*, *Opera historica* 25, 2024, č. 2, s. 98–101.

103 „[...] Herr Graf von Kaunitz, nachdem er von dieser ihm lezthin aufgetragenen Ehrenstell zu Brün den Besitz genommen, von dar wieder dahier angelanget.“ Österreichische Nationalbibliothek, Wiener Zeitung, 28. 8. 1720, s. 2.

104 AMB, A1/3, Zápisy ze zasedání městské rady, rkp. 1312, pag. 853.

105 Tamtéž, pag. 864.

prosince, dva dny před jeho konáním, městská rada diskutuje, že zemští trubači¹⁰⁶ budou u kostela sv. Tomáše vítat přijíždějící stavy, zatímco městští věžní¹⁰⁷ mají troubení vynechat až do začátku ohňostroje.¹⁰⁸ Díky těmto záznamům se tak nedozvídáme pouze o participaci hudebníků na ohňostroji, ale také o místě konání ohňostroje. Ten se z bezpečnostních důvodů častěji odehrával mimo město, v tomto případě tak tomu zřejmě bylo pod hradbami v blízkosti kostela sv. Tomáše.¹⁰⁹

Hejtmanovu přítomnost na ohňostroji dále dokládá příležitostný tisk, který slavnost popisuje. Vytištěn byl brněnským tiskařem Jakubem Maxmiliánem Svobodou a jeho exempláře, zřejmě coby dary, je možné nalézt i v rodinném archivu Kouniců, a to i s bohatým frontispisem z dílny Franze Ambrose Dietla.¹¹⁰ Podle dalšího zápisu v radní knize z 26. prosince Maxmilián Oldřich ohňostroj velmi ocenil a poděkoval městu za jeho uspořádání.¹¹¹

Nejen ohňostroj, ale i samotná instalace v sobě pravděpodobně skrývala další oslavné prvky, jakými byla typická hudební aranžmá, slavnostní zapojení trubačů, salvy z děl apod.,¹¹² o kterých v tomto případě nicméně nemáme konkrétní zprávu, snad pro jejich obvyklost.

Instalace moravského zemského hejtmána představuje akt dosud více méně opomíjený, který byl nicméně důležitou událostí pro Moravský královský tribunál i královské hlavní město Brno. Na základě dochovaných písemných pramenů je tak možné postupně rekon-

106 Úkolem zemských trubačů, jejichž počet v dané době čítal čtyři trumpetisty a jednoho tympanistu, bylo být k dispozici stavům při slavnostních okamžicích jako byl právě například vjezd zemského hejtmána nebo zahájení zemského sněmu. Ve velké míře také fungovali, na základě svých vojenských zkušeností, jako kurýři či komisaři při vojsku. Bohumír ŠTĚDRŮŇ, *Zemští trubači a tympanisté v Brně*, *Vlastivědný věstník moravský* 7, 1952, s. 175.

107 Představeným věžných byl v dané době Josef Ludvík Lader. Práce městských věžných spočívala např. ve vyhrávání z radniční věže, a to i při slavnostních aktech, jakými byly obnovy městské rady, zahajování trhů nebo vítání významných návštěv. Blíže: TÝŽ, *Společenské úkoly hudby v 18. století*, *Časopis Matice moravské* 69, 1950, č. 3–4, s. 300–313.

108 „Die Landschaftstrompeter bey s. Thomas die Stände beneventiren, Inmittels die Thurner stillschweigen sollen, bis das Feuerwerckh anfangen wirdt.“ AMB, A1/3, Zápisy ze zasedání městské rady, rkp. 1312, pag. 925.

109 Srov. J. KROUPA (ed.), *Dějiny Brna* 7, s. 408; M. NGUYEN, *Dva brněnské ohňostroje*, s. 315.

110 Tamtéž, s. 321–328.

111 AMB, A1/3, Zápisy ze zasedání městské rady, rkp. 1312, pag. 938.

112 Např. během příjezdu Karla Maxmiliána z Thurnu-Valsassina, jehož instalace proběhla 19. května 1701, střelila děla na Špilberku. Na rozdíl od Maxmiliána Oldřicha ovšem Karel Maxmilián necestoval inkognito. NA ČR, ČDK, inv. č. 860, sign. IV H 5, kart. 721, Landeshauptmann Carl Max graf von Thurn, zpráva tribunálního kancléře stran průběhu instalace, nefol.

struovat, jak tato ceremonie probíhala, ale také co všechno jí předcházelo. Nepopíratelnou roli při výběru moravského zemského hejtmána sehrávali představitelé České dvorské kanceláře, kteří panovníkovi navrhovali konkrétní jména, jež mohl panovník zohlednit při konečném výběru, do kterého promlouvaly nejrůznější vazby mezi šlechtici, majetkové poměry a který reflektoval i konkrétní, často diplomatické, zásluhy jednotlivců.

Po císařském rozhodnutí se rozběhl byrokratický kolotoč, v rámci kterého bylo jmenování nového hejtmána vyhlášováno po celém markrabství za pomoci patentů, s přispěním královských měst a krajských hejtmánů. Na době publikace se ovšem ve významné míře podepsaly vzdálenosti od Brna a poštovních tras, což vedlo i k tomu, že potvrzení o publikování ze Znojemského kraje a Přerovsko-bruntálské čtvrti Olomouckého kraje bylo prezentováno dokonce až v den samotné instalace.

Publikování patentů a samotné instalaci ovšem předcházelo ještě složení přísahy zemského hejtmána císaři na zasedání tajné konference. Teprve po tomto aktu se na plno rozběhly všechny další přípravy a byl zároveň určen i císařský komisař – Walter Xaver z Ditrichštejna, který měl hejtmána instalovat.

Maxmilián Oldřich se následně vydal na Moravu, pobýval několik dní v Mikulově, kde se zinteresanými osobami řešil podrobnosti instalace. Byl zde zároveň přivítán zástupcem tribunálu a zřejmě i delegací brněnského magistrátu. Do Brna nakonec dorazil inkognito, tedy pouze poštou, den před samotnou instalací, která proběhla 22. srpna v dopoledních hodinách za přítomnosti úředníků Moravského královského tribunálu v Zemském domě. Symbolickým završením nástupu nového zástupce panovníka na Moravě pak byl ohňostroj pořádaný městem na jeho počest v závěru roku, na čtvrtou adventní neděli za hradbami města.

Závěrem je tedy možné shrnout, že cesta Maxmiliána Oldřicha z Kounic-Rietbergu do úřadu moravského zemského hejtmána by se dala rozčlenit do několika etap. V počátcích výběru bylo nutné uspět mezi dalšími konkurenty, kteří projevíli zájem o daný úřad, přičemž svou roli sehrály i dobré osobní kontakty. Následovalo oficiální složení přísahy ve Vídni, se kterým se pojilo faktické převzetí úřadu, jelikož už v tento okamžik císař vyžadoval, aby byly Kounicovi předány potřebné dokumenty a prokazována náležitá úcta. Samotný instalační akt odehrávající se v brněnském Zemském domě tak už měl v další fázi spíše charakter slavnostní, ceremoniální a odrážel obligátní poslušnost úředníků, která se projevovala v zasedacím pořádku a další etiketě. V tomto ohledu šlo ale také o událost, která se nemalou měrou podílela i na reprezentaci panovnické moci. Byl to ostatně císařský komisař Ditrichštejn, který panovníka zastupoval, kdo instaloval Kounice panovníkovým jménem a seděl při instalaci na nejčestnějším místě. Zemský hejtmán sice měl obdržet všechny potřebné dokumenty pro výkon úřadu již dříve a stejně tak mu měla být prokazována i adekvátní úcta, byl to ovšem až symbolický okamžik jeho příjezdu

na zemskou hranici a následně do Brna, kdy se i v očích obyvatel země stal zástupcem panovníka, kdy přijel do země, na jejíž správu měl dohlížet.

Poslední, leč významný dozvuk uvedení do úřadu je možné spatřovat v uspořádání slavnostního ohňostroje městem, coby jevištěm počínání moravského zemského hejtmána. Magistrátu nepochybně stálo za to vynaložit značné úsilí k jeho uspořádání, aby mohlo město projevit úctu a prezentovat se samo ve vlastní režii a také jako hlavní centrum Moravy, jelikož instalační akt jako takový byl otázkou tribunálu a město, nota bene v případě inkognito příjezdu hejtmána, se na ceremonii *de facto* nijak nepodílelo. O tomto konečně svědčí i fakt, že městští hudebníci přišli na řadu až ve chvíli ohňostroje, zatímco do té doby byla akustická stránka instalace (a vše týkající se stavů) v režii zemských trubačů.

Mgr. Michal Nguyen

Katedra historie, Filozofická fakulta,

Univerzita Palackého v Olomouci

michal.nguyen@upol.cz

ORCID: 0000-0002-6542-2314

Summary

The Installation of Maximilian Oldrich of Kounic-Rietberg as the Moravian Land Captain

The study analyses the ceremonial and bureaucratic process of the installation of the Moravian Land Captain Maxmilián Oldřich of Kaunitz-Rietberg, appointed by Emperor Charles VI in 1720. The office of the Land Captain played a key role in leading the Moravian royal tribunal and overseeing other provincial bodies. The study outlines the demanding selection process, during which the captain required the support of influential court figures, and describes the successive stages of the installation in detail – from nomination and oath-taking in Vienna to the ceremonial act in Brno.

The initial phase involved a rigorous selection process among candidates who needed to prevail over other nobles with strong connections and merits. In this regard, the Bohemian Court Chancery played an important role by submitting proposals to the emperor. The formal installation, held

on August 22, 1720, at the Land House in Brno, took place in the presence of tribunal officials and the imperial commissioner Walter Xaver of Dietrichstein, who acted on behalf of the emperor and occupied a place of honour during the ceremony. Through this formal act, the new Land Captain became the official representative of imperial power in Moravia. The process concluded with a fireworks display organized by the Brno city council in honour of the captain and as a testament to Brno's prominence as the main Moravian city.

This study contributes to the understanding of the role and significance of the Moravian Land Captain and his relationship with the imperial court, showing how the ceremonial act in Brno represented not only the culmination of a bureaucratic process but also a demonstration of imperial authority and the dignity of the provincial office.

